

Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi

Roman Provinces in Anatolia: Frontiers and Roman Administration

Mehmet Ali KAYA*

Öz:

Roma'nın ilk eyaleti İtalya'da değil Sicilya adasında kuruldu. İtalya yarımadasının hiçbir bölgesi hiçbir zaman bir Roma eyaleti olarak düzenlenmedi. Başka bir ifadeyle I. Pön Savaşı sonrasına kadar Roma Cumhuriyeti'nin egemenlik politikasında eyaletlere yer yoktu. İlk iki Roma eyaleti (=Sicilia ve Corsica-Sardunia) I. Pön Savaşı sonrasında (İ.Ö. 227), sonraki iki eyalet (=Hispania Citerior ve Ulterior) II. Pön Savaşı sonrasında (= İ.Ö. 197) kuruldu. Açıkçası ilk dört Roma eyaleti, Kartaca devleti karşısında izlenen politikanın sonucunda kurulmuştu. Anadolu'daki ilk Roma eyaletinin kurulmasında benzer bir politik neden yoktur. Roma'ya bağımlı ve sadık bir kral olan III. Attalos'un varisi olarak Roma halkını göstermesi, Anadolu'daki ilk Roma eyaletinin kuruluşunun nedeniydi. Bu makalenin amacı öncelikle Anadolu'da kurulan Roma eyaletlerine ve bu eyaletlerin sınırlarına ve Romalı yöneticilerine tarihsel bakıştır. Bu arada Roma'nın Anadolu'daki egemenlik politikasına Anadolu'da kurulan eyaletler açısından dikkat çekilmiş olacaktır.

Anahtar kelimeler: Anadolu, Roma Eyaletleri, Eyalet yönetimi

Abstract:

The first Roman province is founded in island of Sicily, but not in Italia. No region of Italia was ever organized as a Roman province. Therefore the establishment of provinces was not a part of Roman policy of domination until end of the first

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü öğretim üyesi.

Punic War. After the first Punic War the first two Roman provinces (=Sicily and Corsica-Sardinia) were founded (227 BC.). Then other two provinces (=Hispania Citerior and ulterior) were organized after the second Punic War, in 197 B.C. Actually the first four Roman provinces were founded as a result of policy against Carthage State. There is not similiar political reason in organization of the first Roman province, Asia, in Anatolia. The reason for the establishment of this first Roman province, namely Asia, in Anatolia was a bequest left by Attalos III to Roman people. The aim of this paper is primarily bringing a historical perspective to the Roman provinces in Anatolia, their frontiers and the Roman administrations. In addition the policy of Roman domination in Anatolia would be seen with respect to provinces organized by Rome.

Key Words: *Anatolia, Roman provinces, provincial administration.*

Türkçe’de yönetim bakımından kendine göre bağımsızlığı olan büyük bir ili ifade eden *eyalet* teriminin Latince karşılığı *provincia*’dır. Daha doğrusu, Romalıların *provincia*’sına biz *eyalet* diyoruz. Ancak Romalılar, *provincia* sözcüğü ile özellikle Cumhuriyet’in erken dönemlerinde yönetim bakımından bağımsız, sınırları belli bir coğrafik alanı değil *magistratus* (=magistrat) denilen yüksek kamu görevlilerinin görev-eylem alanını, özellikle *praetor* ve *consuller*in savaş hareket alanını kastediyorlardı¹. Consul ve praetorlerin bir yıllık olan görev süreleri, eğer *provincia*’ları, örneğin bir savaş ya da kuşatma sonuçlanmadan sona ermişse consul ve praetor olarak görev süreleri uzatılmıyor, ancak sahip oldukları *imperium*’ları (=emretme güçleri) *prorogatio imperii* ile uzatılabiliyordu. Bu şekilde *imperium*’u, dolayısıyla *provincia*’sı uzatılan consul’e, *pro consule* (=consul yerine/adına); praetor’e ise *pro praetore* (=praetor yerine/adına) deniliyordu. Başka bir ifadeyle artık onlar magistrat değil, ex-magistrat idiler ve bu nedenle onlar, *imperium*larını Roma kentinin kutsal sınırları içinde kullanamazlardı.

Roma’nın deniz aşırı genişlemesiyle birlikte *provincia* terimi, bizim bu terim karşılığı olarak kullandığımız *eyalet* terimine uygun bir anlam da kazandı. Nitekim birinci ve ikinci Pön (=Kartaca) savaşları sonunda Roma hakimiyetine giren Sicilya, Sardunya-Korsika ve Hispania (=İspanya) için görev süresi bir yıl ile sınırlı özel eyalet praetorleri seçildi. İlk iki eyalet (=provincia) İ.Ö. 227 yılından itibaren, Hispania Citerior ve Hispania

¹ Roma tarihi yazarı Livius’un *Ab Urbe condita* adlı eserinde biz, bir magistrata *provincia* tayininin çok farklı koşullarda olduğunu görebiliyoruz. Bir ordu (=III 25.9), bir İtalik kavmi (= VI.30.3; XXVII 22.2) ya da Hannibal Savaşı (= XXIV.44.1) veya bu savaşta bir donanma (XLIV 1.3) veya bir Deniz komutanlığı (XXXVII.2.10) *provincia* tayin edilebilmiştir. Ayrıca Roma devlet hazinesi (=Aerarium) bir *quaestor*ün *provincia*’sıyken, Roma’daki adli işler *provincia urbana* olarak tayin edilebiliyordu. Bk. Richardson 1994, 564 vd.

Ulterior ise İ.Ö. 197 yılından itibaren özel olarak seçilen ve consul *imperium*'una sahip olan praetorler tarafından yönetilmeye başladı². Bu anlamda *provincia*'ların, yani eyaletlerin sayısı Roma'nın deniz aşırı genişlemesine paralel olarak arttı.

Bir Roma magistratının ya da ex-magistratının Roma senatosunun izni olmadan *provincia*'sının dışına çıkması yasaktı³. Ancak senato, bu yasal engel yüzünden bir komutanın başarısızlığa itilebileceğini biliyordu. Bu nedenle senato, *provincia* tayinini yaptıktan sonra izin koşulunu ihlal etmek yerine *provincia* tayinine karar verirken bu olası tehlikeyi dikkate alıyor ve *provincia*'yı eylem ve alan bakımından esnek ve geniş tutarak tayin etmek suretiyle bu olası tehlikeye karşı önlemini önceden alabiliyordu. Örneğin üçüncü Pön Savaşı'nda Roma ordusuna komuta eden P. Cornelius Scipio Aemilianus'un *provincia*'sı Kartaca değil, Afrika idi⁴. Roma, Kartaca'yı bu savaş sonunda ortadan kaldırdıktan sonra Afrika'daki ilk eyaletini kurdu. Bu eyaletin sınırları tüm Afrika'yı değil, Afrika'nın çok küçük bir kesimini, Kartaca ve çevresini içine aldığı halde kurulan yeni eyaletin adı "Kartaca" değil "Afrika" (=Provincia Africa) oldu. Bunun nedeni, Kartaca Devleti'ni ortadan kaldıran P. Cornelius Scipio Aemilianus için tayin edilmiş olan *provincia*'nın "Africa" olmasıydı. Başka bir ifadeyle Roma senatosu, Scipio'nun *provincia*'sı olan "Afrika" adını, Afrika'da kurduğu ilk eyaletinin (=provincia'nın) adı olarak aynen muhafaza etmişti. Aynı durum Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyalet olan Asia Eyaleti (= Provincia Asia) için de geçerlidir⁵.

Hispania Eyaleti'nin kurulmasından yedi yıl sonra consul Scipio'nun komutasındaki Roma ordusu Çanakkale boğazını aşarak Anadolu'ya girdi. Magnesia (=Manisa)'da, o zaman Doğu'nun en büyük hükümdarı olan Syria kralı III. Antiokhos'un ordusunu yendi. Ertesi yıl, yani İ.Ö. 189 yılında, aynı Roma ordusu consul Gn. Manlius Vulso komutasında Orta Anadolu'da, Ankara yakınlarında Olympos ve Magaba Dağı'nda Galatlara karşı sonucu

² Richardson 1994, 571. Scullard 2000, 179 vd. Demircioğlu 1987, 225 vd., 158.

³ İ.Ö. 189 yılında Galat seferini yapan Gn. Manlius Vulso, Roma'ya dönünce senatonun kararı ya da halk meclisinin onayı alınmaksızın Galatlara karşı savaşmış olmaktan suçlandı (Livius, *Ab urbe condita* XXXVIII.45). Consul C. Cassius, emrindeki lejyonlarla birlikte İ.Ö. 171 yılında *provincia*'sının dışına çıktı. Bundan haberdar olan senato, consul'un *provincia*'sı içinde kalmasının sağlanması için üç legatustan oluşan bir senatorler heyetini görevlendirdi (Livius, *Ab Urbe condita* XLIII.1.).

⁴ Livius, *Periöcae* LI: "... deinde a Scipione consule cui extra sortem Africa provincia data erat". Ayrıca bk. Valerius Maximus, VIII.5.4.

⁵ Badian 1968, 22. Ayrıca bk. Aşağıda dn. 15.

Roma adına zaferle sonuçlanan savaşlar yaptı⁶. Bu tarihten itibaren Anadolu, Roma nüfuzu altına girdi. Ancak Roma'nın niyeti fetih değildi. Bu nedenle Anadolu'nun herhangi bir bölgesi, İ.Ö. 129 yılından önce doğrudan Roma yönetimi altına girmedi⁷.

Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyalet, Asia Eyaleti'dir. Bu eyalet izlenen bir fetih politikasının sonucunda değil, miras dolayısıyla Roma'nın olan topraklar üzerinde kurulmuştu. Roma'yı mirasçı yapan kral, İ.Ö. 133 yılında ölen Pergamon kralı III. Attalos'tu. Çocuğu olmayan bu kral, ölmeden önce hazırlamış olduğu bir vasiyetname ile krallık topraklarının ve hazinesinin varisi olarak Roma halkını tayin etmişti⁸. Başka bir ifadeyle Roma'nın Anadolu'daki ilk eyaletinin kurulması süreci, Roma halkını varisi olarak tayin etmiş olan Pergamon kralı III. Attalos'un beklenmedik ölümüyle başladı.

Anadolu'daki tüm Roma eyaletlerinin kuruluşunda III. Attalos modeli görülmez. Ancak birisi Cumhuriyet döneminde, birisi de Principatus döneminde olmak üzere Anadolu'daki iki Roma eyaletinin kuruluşunda da Attalos örneğinin tekrarlandığı görülmektedir. İ.Ö. 75 (ya da 74) yılında ölen Bithynia kralı IV. Nikomedes'in tıpkı III. Attalos'un yaptığı gibi, ölmeden önce hazırlamış olduğu bir vasiyetle krallığının varisi olarak Roma'yı tayin etmesi üzerine ortaya çıkan meşruiyet zemininden hareketle Bithynia Eyaleti kuruldu⁹. İ.Ö. 25 yılında Galatia Eyaleti'ni kuran Augustus da Galatia'nın son kralı Amyntas'ın mirasına konmuştu¹⁰. Ancak Anadolu'daki diğer Roma

⁶ Manlius'un Galat seferi hakkında bk. Livius, *Ab Urbe Condita* XXXVIII. 17 vd. Ayrıca bk. Kaya 2000, 55 vd.

⁷ Roma'nın Anadolu'da uyguladığı bu politika, Adriyatik Denizi'nin doğusu ile Ege Denizi arasında kalan coğrafyada uyguladığı politikadan farklı değildi. Roma, Makedonya Krallığı'na karşı yaptığı ve zaferle sonuçlandırdığı dört savaştan en azından üçüncüsünün (=III. Makedonya Savaşı) sonunda Makedonya'yı ilhak etmesine bir engel olmadığı halde ilhak etmeyip dört bağımsız devlete ayırmayı yeğlemişti. Makedonya'nın doğrudan Roma yönetimi altına girmesi, yani ilhak edilip bir eyalet olarak organize edilmesi suretiyle Roma imparatorluğunun bir parçası haline getirilmesi ancak dördüncü Makedonya savaşı sonunda (İ.Ö. 146) gerçekleşti. Bk. Scullard 2000, 290 vd., 279 vd. Demircioğlu 1987, 373 vd., 394 vd.

⁸ Livius, *Periochae* LVIII (heredem autem populum Romanum reliquerat Attalos rex Pergami) Ayrıca bk. Strabon, *Geographika* XII 4.2. Iustinus, *Epitome* XXXVI.4. Velleius Paterculus, *Historia Romana* II.4. Plinius, *Historia Naturalis* XXXIII.148. Appianus, *Mithridates* 62; *Bellum Civile* V.4. Demircioğlu 1987, 412 vd. Broughton 1959, 505. Magie 2001, 68 vd., 159.

⁹ Livius, *Periochae* XCIII (Nicomedes Bithyniae rex populum Romanum fecit heredem, regnumque eius in provinciae formam redactum est). Ayrıca bk. Appianus, *Mithridates* 7. Broughton 1959, 526. Ayrıca bk. Aşağıda dn. 12, 13.

¹⁰ Kaya 2000, 104 vd.

eyaletlerinin kuruluşunda benzer bir meşruiyet iddiasıyla hareket edilmemiş, zamanın siyasi koşulları dikkate alınmıştır.

Pergamon kralı III. Attalos'un ölümüyle başlayan Asia Eyaleti'ni kurma sürecinde Roma, II. Eumenes'in oğlu olduğu iddiasıyla Pergamon Krallığı'na sahip olmak isteyen Aristonikos'un direnişiyle karşılaştı. Tarihe Aristonikos isyanı olarak mal olan bu direniş, Roma'yı birkaç yıl uğraştırdı. İsyan Aristonikos'un yakalanıp, III. Attalos'un hazineleriyle birlikte Roma'ya gönderilmesiyle sona erdi¹¹. Roma, Galatia kralı Amyntas'ın vasiyeti gereği Galatia Eyaleti'ni kurarken benzer bir itiraz ya da isyan ile karşı karşıya kalmadı. Ancak Bithynia kralı IV. Nikomedes'in vasiyeti karşısında Aristonikos örneği, isyan dışında, tekrarlandı. Bu vasiyete itiraz, IV. Nikomedes'in ikinci karısı Kappadokialı Nysa'dan doğma oğlu olduğunu söyleyen bir taht iddiciasından geldi¹². O, Roma senatosuna başvurdu ve IV. Nikomedes'in oğlu olarak onun krallığının yasal varisi olduğu iddiasını dile getirdi. Fakat onun bu girişimi başarıya ulaşamadı. Çünkü senatonun bu konuda tanıklığına başvurduğu Bithynialılar iddiayı doğrulamamışlardı. Sonuçta IV. Nikomedes'in vasiyeti kabul edildi ve Bithynia Krallığı'nın Roma toprağı yapılması görevi bu tarihte Asia Eyaleti valisi olan Marcus Iunctus'a verildi¹³.

Aristonikos isyanının bastırılmasını izleyen yılda (İ.Ö. 129), bu yılın consullerinden birisi olan M. Aquilius başkanlığındaki on kişilik bir heyet (=decem legati), Anadolu'ya geldi ve Anadolu'nun batısında, Pergamon Krallığı toprakları üzerindeki ilk Roma eyaletini kurma çalışmalarına başladı¹⁴. Anadolu'daki bu ilk Roma eyaletine, yerini aldığı krallığın, yani Pergamon'un adı değil, tıpkı Kartaca yerle bir edildikten sonra orada kurulan ilk Roma eyaletine "Africa" denildiği gibi, içinde bulunduğu kıtanın adı, yani "Asia" adı verildi. Asia'nın bir Roma magistratına *provincia* olarak tayini, eyaletin kurulmuş olduğu tarihten yaklaşık altmış yıl önce, İ.Ö. 190 yılı consulü Scipio'ya, onun Suriye kralı III. Antiokhos'a karşı yapacağı savaş dolayısıyla verilmişti¹⁵. Büyük olasılıkla eyaleti kurmakla

¹¹ Aristonikos isyanıyla ilgili olarak bk. Strabon, *Geographika* XIV 646. Livius, *Periochae* LIX. Diodoros, *Bibliothèque* XXXIV 2.26. Iustinus, *Epitome* XXXVI 4.6. Hansen 1971, 142 vd., 148 vd. Magie 1950, 147 vd., 1033 vd. Demircioğlu 1987, 415 vd.

¹² Magie 1950, 320, 1200 vd.

¹³ Magie 1950, 320, 1201, 1203.

¹⁴ Aquilius dışındaki senatorler için bk. Broughton 1952, II, 505 vd.

¹⁵ Aslında Scipio'ya tayin edilen *provincia*'nın *Asia* olduğunu açıkça belirten bir kayıt eskiçağ kaynaklarında yer almaz. Ancak Scipio'ya Magnesia (=Manisa)'da Suriye kralı III. Antiokhos'a karşı elde edilen zafer dolayısıyla, tıpkı Afrika'da Kartaca'ya karşı elde edilen zaferlerden sonra bu savaşta Roma ordusunun başında bulunan komutanlarına *Africanus* zafer

görevlendirilen M. Aquilius'a Scipio örneği uygun görülmüş ve onun *provincia*'sı da "Asia" olmuş ve dolayısıyla *provincia* olarak tayin edilen bu ad, Roma'nın Anadolu'da kurduğu ilk eyaletin (=Asia Eyaleti) adı olarak muhafaza edilmiştir. Roma'nın Anadolu'da kurduğu sonraki eyaletlerin taşıdıkları adlar, yerini aldığı bölge ya da krallığın adından tamamen bağımsız ya da farklı olmadı.

Anadolu'daki Roma eyaletlerinin sınırları belirlenirken, yerini aldığı krallık toprakları ya da bölgenin sınırlarıyla birer bir örtüşmesi önemsenen bir ölçüt değildi. Bunun nedeni de galiba *provincia*'nın öncelikle bir magistrat ya da ex-magistratın görev-eylem alanını ifade ediyor olmasındandı. Nitekim M. Aquilius, Asia Eyaleti'nin sınırlarını belirlerken Pergamon Krallığı'nın tüm topraklarını bu eyaletin sınırlarına dâhil etmiş değildir. Krallığın Phrygia kesimini, güneybatısı hariç, Aristonikos isyanında Roma'ya destek veren bağımlı krallara paylaştırmıştır. Bu paylaşım sonucunda Büyük Phrygia Pontos kralı V. Mithridates'in olurken, Phrygia Epiktetos Pahplagonialı Pylaimenes ile Bithynia kralı Nikomedes arasında bölüştürüldü¹⁶. Ayrıca Aristonikos isyanında Roma'ya sadık kalmış olan kentlere özerklik verilerek vergi muafiyeti tanındı ve gelir elde edebilecekleri araziler bırakıldı. Pergamon, Ephesos ve Aphrodisias gibi bazı kentler, Roma müttefikleri (=socii) ilan edildiler¹⁷. Ancak eyaletin sınırları, kuruluşundan yaklaşık on yıl sonra (İ.Ö. 120) Pontos Krallığı'na bağışlanmış olan Phrygia'nın Roma senatosunca yeniden Roma toprağı yapılarak eyalete eklenmesiyle genişletildi¹⁸. Bu tarihten takriben üç çeyrek asır sonra, yani Cicero'nun Kilikia Eyaleti valiliğı yaptığı zamanda tersi bir durum vardı. O zaman Asia Eyaleti'ne ait olan Laodikeia (=Goncalı), Apameia (=Dinar) ve Synnada (=Şuhud) conventusları Kilikia Eyaleti sınırları içerisindeydi. Daha sonra İ.Ö. 49 yılında bu üç conventus yeniden Asia Eyaleti sınırları içerisine alınarak bu eyaletin sınırları eski haline getirildi¹⁹. İ.S. 43 yılında, Rodos cumhuriyeti Anadolu'da sahip olduğu topraklarıyla birlikte, bu eyalete eklendi. Fakat dokuz yıl sonra Rodos'a özgürlüğü geri verildi²⁰. Fakat

unvanı verilmiş olduğu gibi, *Asiaticus* zafer unvanı verilmiştir. Bk. Livius, *Ab urbe condita* XXXVII. 58.6 (Haud ita multo post L. Scipio ad urbem venit; qui ne cognomini fratris cederet, *Asiaticum* se appellari voluit. ...).

¹⁶ Strabon, *Geographika* XII. 4.1; 8.1.; 3.7. Aquilius, Aristonikos isyanında yaşamını kaybeden Kappadokia kralı Ariarathes'in oğluna ise Lykaonia'yı verdi (Iustinus, *Epitome* XXXVII.1.2.).

¹⁷ Magie 1950, 155 vd. Broughton 1959, 508.

¹⁸ Iustinus, *Epitome* XXXVIII.5.3. Appianus, *Mithridates* 11; 15; 57.

¹⁹ Cicero, *Pro Flacco* 34;39; *Familiares* I.3; III.6.2. *Atticum* V.15.1; 16.2. Ayrıca bk. Broughton 1959, 534. Magie 1950, 376, 383 vd., 418.

²⁰ Magie 1950, 548.

eyaletin sınırlarıyla ilgili bu değişikler son olmadı. İ.S. 3. yüz yılda eyaletin sınırları, Phrygia ve Karia bölgelerinin Asia'dan ayrılıp, ayrı bir eyalet yapılması ile yeniden küçültüldü ve galiba Dicletianus'a kadar bu son şekliyle kaldı²¹.

Bithynia Eyaleti'nin sınırları belirlenirken yerini aldığı Bithynia Krallığı'nın sınırlarıyla yetinilmedi, çok daha geniş bir alan bu eyaletin sınırlarına dâhil edildi. Kuruluşundan yaklaşık on yıl sonra Pompeius tarafından ortadan kaldırılmış olan Pontos Krallığı'nın batısı Bithynia Eyaleti'ne eklendi. Ancak bu tarihten sonra eyalet, iki başkentli – batıda Nikomedia (İzmit), doğuda Amastris (=Amasra) olmak üzere Bithynia-Pontus Eyaleti adıyla anıldı. Ancak Pontos'un tamamı bu eyaletin parçası olmadı. Pontos Krallığı'nın Pompeius'un kurduğu on bir yeni kentin dışında kalan kesimi bağımlı krallara paylaştırıldı²². Principatus Dönemi'nin ilk yüz yılında az da olsa eyalete yeni topraklar eklendi. Bu topraklar, Pahlagonia'daki Hadrianopolis'in territoriumu içerisinde bulunan Kimistene ve Karzene adlı yerlerdi. Eyaletin bu yeni bölgesine bu nedenle *Caesareis proseilemeniatai* denilecektir²³.

Cumhuriyet döneminin bir başka eyaleti Kilikia, bu iki Roma eyaletinden hem kuruluş süreci, hem sınırları hem de adıyla kastettiği alan bakımından çok farklıdır. Kilikia İ.Ö. 102 yılında, bu yılın praetörü Marcus Antonius'un (ünlü triumvir Marcus Antonius'un büyük babası) *provincia'sı* olarak, yani bir eyalet olarak değil bir magistratın görev-eylem alanı olarak tayin edilmişti. Henüz consullük yapmadığı halde proconsul olarak, yani consul yetkisiyle donatılmış olarak Kilikia'ya giden Marcus Antonius'a verilen görev, korsanlara karşı yapılacak savaşın komutanlığıydı²⁴. Bu tarihten tam on yıl sonra (İ.Ö. 92) Kilikia, daha sonra diktatör olarak ünlenecek olan Sulla'nın valilik yaptığı eyalet olarak anıldı²⁵. Eğer bu bilgiye itibar edilecek olursa, Kilikia ilk kez bu tarihte Roma eyaleti yapılmış, eyaletin ilk valisi de Sulla olmuştu. Ancak öyle görülüyor ki Kilikia, Sula zamanında bir eyalet değil onun *provincia'sı*, yani görev-eylem alanıydı. Muhtemeldir ki Kilikia, korsanların nihai yenilgisine kadar, daha çok Romalı magistrat ya da ex-magistratların *provincia'sı* yani görev-eylem alanı olarak itibar gördü. Zira ne Sula'nın ne de Kybira'yı Asia Eyaleti'ne eklemiş olduğu bilinen Murena'nın Kilikia Eyaleti'ni organize ettiklerine

²¹ Thomasson 2001, 6.

²² Kaya 1998, 165 vd.

²³ Mitchell 1993, I, 92.

²⁴ Sherwin-White 1976, 8 vd.

²⁵ Appianos, *Mithridates* 57.

ilişkin bir bilgi vardır. Ancak Sulla'nın senato tarafından kendisine verilen görevi başarıyla sonuçlandırdığı bilinmektedir. Bu görev, Pontos kralı Mithridates tarafından kovulan Kappadokia kralı Ariobarzanes'in tahtına yeniden oturmasını sağlamaktı. Sulla'nın Parth kralının elçileriyle yaptığı ünlü görüşme de bu zamanda gerçekleşmiştir²⁶. Ayrıca Sulla, yalnızca Kilikia Pedias (=Düzlük Kilikia)'ta, yolu buradan geçtiği için az bir süre kaldı. Murena zamanında ise eyalet, Kilikia Trakheia (=Dağlık Kilikia)'nın çok az bir kesimini içine alıyordu. Eğer bu tarihlerde Pamphylia ayrı bir eyalet olarak kurulmadıysa, eyaletin asıl topraklarını Pamphylia ve Milyas bölgeleri ile Pisidia'nın güneyi oluşturuyordu²⁷. Bu nedenle eyalet Pamphylia adıyla da anıldı²⁸. Pompeius ve ondan önceki valilerin görevleri, korsanlara karşı yapılacak savaşın komutanlığıydı. Bu nedenle onların *provincia*'sı adını taşıdığı bölge ile çok az ilişkiliydi ve onların imperium'ları da korsanlara karşı sürdürdükleri savaşa bağlı olarak uzatıldı. Bu valilerden birisi olan Gn. Cornelius Doleballa, korsanlarla savaştan ziyade legatusu Verres ile birlikte eyaleti istismar edip, zenginleşmekle meşgul oldu²⁹. Ondan sonraki vali P. Servilius Vatia, İ.Ö. 78 yılından 74 yılına kadar bölgede korsanlara savaş açtı ve korsan yuvalarını dağıtmak için kuzeydeki Isauria'ya kadar gitti ve Kilikia Trakheia'nın bir bölümü ile Attaleia ve Phaselis'i Roma adına kazandı³⁰. Pontos Kralı Mithridates'e karşı savaşın komutanlığına atanmadan önce Kilikia Eyaleti valiliğine tayin edilen Lucullus, Mithridates'e karşı yaptığı savaş dolayısıyla Anadolu'da kaldığı yedi yıl boyunca Kilikia'ya uğramadı³¹. Nihayet Akdeniz'i korsanlardan temizleyen Pompeius, Kilikia Eyaleti'ni adını taşıdığı bölgeyle ilişkilendirdi. Her iki Kilikia (Pedias ve Trakheia), onun yaptığı düzenlemelerle Kilikia Eyaleti'nin parçaları oldular. Ancak o zaman eyaletin sınırları adını taşıdığı bölgeden daha büyüktü. Başkenti Tarsus olan eyaletin sınırları, Pamphylia bölgesi de içinde olmak üzere, Khelidonia (=Kırlangıç) burnundan Issos (=Yumurталık)'a kadar tüm kıyı bölgesi ile iç kesimde Isauria'yı kapsıyordu³². Pompeius'un Anadolu'yu terk etmiş olduğu tarihten altı yıl sonra, daha önce belirtmiş olduğumuz gibi Asia Eyaleti sınırları içinde bulunan Laodikeia (=Goncalı), Synnada (=Şuhut) ve Apameia

²⁶ Appianos, *Mithridates* 17. Plutarkhos, *Sulla* 5. Livius, *Periöcae* 70. Strabon, *Geographika* XIII.4.17. Ayrıca bk. Debevoise 1968, 46.

²⁷ Magie 1950, 285, 1162 vd..

²⁸ Magie 1950, 1164. Burada Oppius'un Pamphylia Eyaleti'nin valisi olduğu ifade edilmiştir.

²⁹ Sherwin-White 1976, 8 vd.

³⁰ Ormerod 1922, 35 vd. Levick 1967, 22 vd.

³¹ İ.Ö. 74 yılında consul olarak, sonraki yıllarda- Mithridates'e karşı yaptığı savaş süresince-ex-consul olarak Anadolu'da bulunan Lucullus'un *provincia*'sı Asia Eyaleti'nin yanısıra Bithynia, Pontos ve Kilikia'yı da kapsıyordu.

³² Magie, 1950, 375 vd.

(=Dinar) *conventus*larının da eklenmesiyle Kilikia Eyaleti, tarihinin en büyük topraklarına sahip oldu. Ancak eyalet, bu devasa sınırlarıyla birlikte varlığını uzun süre muhafaza edemedi. İ.Ö. 49 yılından itibaren, bu tarihte Phrygia'daki üç *conventus*un Asia Eyaleti'ne iade edilmesiyle³³ birlikte parçalanmaya başladı. İ.Ö. 44 yılında Caesar tarafından Mısır kraliçesi Kleopatra'ya verilen Kıbrıs ve aynı yıl Syria Eyaleti'ne eklenen Kilikia Pedias, Kilikia Eyaleti'den koparıldı³⁴. Diğer bölgelerin de İ.Ö. 38-36 yılları arasında Antonius tarafından komşu eyalet ve bağımlı krallara eklenmesi veya bağışlanması³⁵ suretiyle, Kilikia Eyaleti'nin parçalanma süreci tamamlanmış oldu. Ancak Principatus döneminde Kilikia'da hâlâ Roma'ya ait olan bir parça mevcuttu ve imparator Vespasianus'a kadar bu şekilde çok küçük bir Roma eyaleti olarak kaldı. Vespasianus, İ.S. 72 yılında eyaleti yeniden organize etti. Bu tarihten itibaren eyaletin başkenti eskiden olduğu gibi, Tarsus idi³⁶. Son bir düzenleme galiba İ.S. 130'lu yıllarda yapıldı. Bu tarihte Kilikia'nın en azından bir kesimi Tres Eparkhia'nın bir parçasıydı³⁷.

İ.Ö. 25 yılında kurulan Galatia Eyaleti'nin sınırları belirlenirken Galatia bölgesi değil, Galatia Krallığı sınırları dikkate alındı. Çünkü daha önce belirtmiş olduğumuz gibi³⁸, bu krallığın topraklarına son kral Amyntas'ın Roma'yı varis olarak tayin etmesi dolayısıyla el koyulmuştu. Amyntas'ın krallığının sınırları, İ.Ö. 38 yılından itibaren hep büyütülmüştü³⁹. Bu nedenle Roma'nın yeni eyaleti Galatia'nın sınırları çok büyük oldu. Galatia bölgesinin yanı sıra Phrygia Paroreia, Pisidia, Lykaonia, Isauria, Kilikia Trakheia ve Side'nin de dâhil olduğu Pamphylia bölgesinin bir bölümü, Galatia Eyaleti kurulduğunda bu eyaletin parçalarıydılar⁴⁰. Ancak başkenti

³³ Cicero, *Familiares* XIII 67.1. Ayrıca bk. Magie 1950, 402.

³⁴ Magie 1950, 418.

³⁵ Kilikia Pedias, İ.Ö. 38 yılında Gaius Sospes'in valilik yaptığı Syria Eyaleti'nin bir parçasıydı. Bk. Cassius Dio, *Romaika* XLIX 22.3. Bu tarihte Pisidia'nın dağlık olan kuzey kesimi, İkonion da dâhil olmak üzere Lykaonia'nın bir bölümü Galatia kralı Amyntas'a; Lykaonia'nın Kilikia Trakheia'ya kadar olan kesimi Zeno'nun oğlu Polemo'ya, Kilikia Trakheia, haydut lideri olarak ün salmış olan Zenopharus'un kızı Aba'ya bırakılan tapınak devleti Olba hariç, Mısır kraliçesi Kleopatra'ya; doğuda Amanos dağına sınırı olan bölge ise, Caesar zamanından beri bu bölgede hüküm süren Tarkondimotos adlı bir krala verildi. Fakat Antonius İ.Ö. 37 ya da 36 yılında yapmış olduğu ikinci düzenlemede Polemo'nun bu bölgedeki hükümdarlığına son verdi ve onu Pontos'ta Yeşilimark'ın kaynağını içine alan bir bölgenin kralı yaptı. Bu arada onun güneydeki krallığı ile bir liman kenti olan Side dâhil Pamphylia'nın bir bölümü Galatia kralı Amyntas'a bırakıldı. Magie 1950, 376, 383 vd., 418, 433 vd. Mitchell 1993, I, 37 vd.

³⁶ Haensch 1997, 267 vd.

³⁷ Bk. Aşağıda dn. 56.

³⁸ Bk. yukarıda dn. 10.

³⁹ Levick 1967, 26 vd. Kaya 2000, 98 vd.

⁴⁰ Levick 1967, 29 vd. Kaya 2000, 101.

Ankyra olan eyaletin bu sınırları, önceki eyaletlerde de görüldüğü gibi, daha sonra aynen korunmadı. İ.Ö. 20 yılında Kilikia Trakheia, Kappadokia kralı Arkhelaos'a verilmek suretiyle eyalet küçültüldü⁴¹. İ.Ö. 6/5 yılından itibaren tersi uygulamalarla sınırlar genişletildi. Bu tarihte metropolis'i Gangra (=Çankırı) olan Paphlagonia bölgesi Galatia Eyaleti'nin sınırlarına eklenmişti. Daha sonra İ.Ö. 3/2 yılında metropolis'i Amaseia (=Amasya) olan Pontus Galaticus, İ.S. 34 yılında bir tapınak devleti olan Komana Pontika (=Gümenek), bu eyaletin sınırları içine katıldılar⁴². İ.S. 54 yılında bir başka Roma eyaleti olan Kappadokia, geçici olarak Galatia Eyaleti'ne eklendi⁴³. On yıl sonra, yani İ.S. 64 yılında metropolis'i Neocaesarea (=Niksar) olan Pontus Polemoniachus bu eyaletin bir parçası oldu⁴⁴. Ancak iki yıl sonra Kappadokia, Galatia Eyaleti'nden ayrıldı. İ.S. 72 yılında bu iki büyük Roma Eyaleti yeniden birleştirildi. Ancak bu tarihten itibaren bu Roma eyaletinin adı yalnızca Galatia değil, Galatia-Kappadokia Eyaleti olarak anılacaktır. Başka bir ifadeyle Galatia Eyaleti, Galatia-Kappadokia Eyaleti'nin bir parçasıydı⁴⁵. İ.S. 113/4 yılında Galatia Eyaleti, birleşik eyalet kurulmadan önceki sınırlarına sahip değildi. Zira Pontus Galaticus ve Polemoniachus bölgeleriyle asırlarca Galatia bölgesinin bir kenti olan Tavion (=Büyük Nefesköy), şimdi Galatia Eyaleti'nin değil Kappadokia Eyaleti'nin bir parçası yapılmış ve bu durum, eyalet valiliklerini sistemli olarak atlı procuratorlara devreden imparator Gallienus zamanına kadar devam etmişti⁴⁶. Bu imparator zamanında Tavion, Pontus Polemoniachus ve Galaticus yeniden Galataia Eyaleti'nin sınırları içine alındı. Bu arada Galatia Eyaleti'nin güney sınırlarında da değişiklik oldu. Pamphylia, İ.S. 43 yılında Lykia ile birleştirilerek ayrı bir eyalet yapılmıştı. İ.S. 68/69 yılında yeniden Galatia Eyaleti'ne eklenen Pamphylia, İ.S. 72 yılında bu eyaletten ayrılarak Lykia Eyaleti'ne eklendi. İ.S. 147 yılında Komana (=Şerefönü) da dâhil Pisidia bölgesi Galatia Eyaleti'nden ayrıldı ve bu bölge Lykia-Pamphylia Eyaleti'ne eklendi⁴⁷.

Kappadokia kralı Arkhelaos İ.S. 17 yılında ölünce, onun ülkesi en azından krallık adıyla kastedilen bölge (=Kappadokia bölgesi) ile sınırlı kalmak üzere ilhak edildi ve Kappadokia Eyaleti kuruldu. Bu eyaletin

⁴¹ Strabon, *Geographika* XII 535.

⁴² Kaya 2000, 114 vd.

⁴³ Kaya 2000, 121 dn.600.

⁴⁴ Sherk 1980, 961 vd. Mitchell 1993, I, 32 ve 63. Kaya 2000, 124.

⁴⁵ Broughton 1959, 596.

⁴⁶ Kaya 2000, 134 vd.

⁴⁷ Kaya 2000, 129 vd.

sınırları içerisinde daha önce Arkhelaos'a Augustus tarafından bağışlanmış olan Kilikia Trakheia (=Kilikia Aspera: Dağlık Kilikia) ile karısı Pythodoris dolayısıyla krallığının bir parçası olan Küçük Armenia yer almadı⁴⁸. Bu eyaletin sınırları da daha sonra aynen muhafaza edilmedi. İ.S. 34 yılında Küçük Armenia'nın en azından bir bölümü eyaletin sınırlarına dâhil edildi. İ.S. 54 yılında ise Küçük Armenia Aristobulos'un krallığı olmuştu⁴⁹. Kappadokia, Galatia ile birleşince yeniden Roma imparatorluğu sınırları içine alınan Küçük Armenia, Kappadokia'nın İ.S. 113 yılında yeniden ayrı bir eyalet yapılması üzerine bu eyaletin parçası olmaya devam etti. Ancak bu tarihte Kappadokia Eyaleti'nin sınırları daha önce belirtmiş olduğumuz gibi her iki Pontos bölgesi ile Tavion'un da eklenmesiyle çok genişletilmişti⁵⁰.

Roma, İ.S. 43 yılında Lykia federasyonunu imparatorluk sınırları içine aldı. Ancak Lykia çok küçük olduğu için komşu bölge Pamphylia'yı da ona ekleyerek Lykia- Pamphylia Eyaleti'ni kurdu. En azından Pamphylia'nın bir kesimi daha önce belirtmiş olduğumuz gibi bu tarihten önce Galatia Eyaleti'nin bir parçasıydı⁵¹. Daha sonra bu eyaletin sınırları aynen muhafaza edilmedi. İ.S. 130'lu yıllardan itibaren Galatia Eyaleti'nin bir bölgesi olan Pisidia'nın Komana'yı (=Şerefönü) içine alan bir kesimi de bu eyalete eklendi⁵².

Galatia Eyaleti ile Kappadokia Eyaleti, İ.S. 72 yılında birleştirilerek, Galatia-Kappadokia Eyaleti kuruldu⁵³. İ.S. 113/4 yılına kadar varlığını sürdüren bu eyalet kurulurken, daha önce Galatia Eyaleti'ne ait olan Pamphylia birleşik eyaletin sınırları içinde yer almadı. Pamphylia, Galatia-Kappadokia Eyaleti sınırları içerisinde daha sonra da hiç bulunmadı. Ancak birleşik eyaletin kuruluşunun hemen ardından Küçük Armenia bölgesinin ilhakıyla Galatia-Kappadokia Eyaleti'nin sınırları genişletildi⁵⁴ ve eyalet, her ne kadar bu döneme ait kimi yazıtlarda bazı bölgelerin adı kaydedilmemiş olsa da, İ.S. 113/4 yılına kadar bu halini muhafaza etti⁵⁵.

Galatia Eyaleti'nin güney komşusu olan bir başka Roma eyaleti, Tres

⁴⁸ Kilikia Trakheia kralın aynı adlı oğlu II. Arkhelaos'a bırakıldı. Küçük Armenia ise bağımlı krallık yapıldı. Bk. Magie 1950, 494. Broughton 1959, 596.

⁴⁹ Magie 1950, 574.

⁵⁰ Bk. Yukarıda dn.47.

⁵¹ Bk. Yukarıda dn.40.

⁵² Kaya 2000, 129 vd.

⁵³ Kaya 2000, 128.

⁵⁴ Küçük Armenia'nın ilhakı konusunda bk. Sherk 1980, 997. Mitchell 1993, I, 63. Magie 1950, 1435.

⁵⁵ Eyalet valilerine ait yazıtlarda eyaletin sınırları içerisinde bulunan tüm bölgelere yer verilmedi. Taşa yazanlar bilerek ya da bilmeyerek bu eksiklik ya da fazlalıkların nedeni oldular. Bu konuda geniş bilgi için bk. Kaya 2000, 128 vd.

Eparkhia (=Üç Eyalet) olarak anıldı. İ.S. 138 yılında kurulmuş olması gereken bu eyaleti oluşturan bölgelerden birisi Isauria, ikincisi Lykaonia'nın güney parçası, üçüncüsü Kilikia idi. Bu eyalet de galiba Diocletianus zamanına kadar bu haliyle muhafaza edildi⁵⁶.

Roma'nın Anadolu'da kurmuş olduğu son eyalet, Phrygia-Karia Eyaleti'dir. İ.S. 3. yüz yılda kurulan bu eyalet, Roma'nın Anadolu'da kurmuş olduğu ilk eyaleti'nin sınırlarını küçülttü. Bu son eyaletin sınırları belirlenirken de adıyla birebir örtüşmesi önemsenen bir ölçüt değildi. Bu eyaletin Phrygia kesimi, büyük Phrygia bölgesiyle sınırlıydı. Eyalet bu haliyle, sınırları daha sonra değiştirilmeden Diocletianus zamanına kadar muhafaza edildi.

Anadolu'daki Roma eyaletlerinin yönetimi, Augustus'tan önceki ve sonraki şeklinde ya da Cumhuriyet Dönemi'nde ve İmparatorluk Dönemi'nde olmak üzere ikiye ayrılır. Zira Cumhuriyet Dönemi Roma eyaletlerinin valileri yalnızca Roma senatosunda tayin ediliyordu. Tamamı Senato eyaletiydi. Roma'nın ilk *princeps*'i Augustus, senatonun bu tekeline İ.Ö. 27 yılında eyaletlerle ilgili olarak yaptığı düzenlemeyle sınırlandırdı⁵⁷. Artık tüm Roma eyaletlerinin yönetimini tayin etmek senatonun tekelinde olmayacak, başta sınır eyaletleri olmak üzere bazı eyaletlerin valilerini atama yetkisi imparatora olacaktı. Bu nedenle İ.Ö. 27 yılından itibaren Roma eyaletlerinden senato eyaletleri ve imparator eyaletleri diye söz etmek gelenekselleşti.

Senato eyaleti ile imparator eyaleti arasındaki fark, Roma tarihi yazarı Dio Cassius tarafından anlatıldı. Onun ifadesine göre Augustus, barış ve huzurun egemen olduğu, savaştan uzak ve güçsüz olan eyaletleri senatoya bırakırken, iç barış açısından istikrarsız, güvenilmez, sınırlarında düşman bulunan, isyan edebilme kabiliyetine sahip daha güçlü eyaletleri kendisine alıkoymuştu⁵⁸. Ancak Augustus, cumhuriyetin son yüz yılı süresince uygulanmakta olan bir geleneğe de son verdi. Zira o dönemde, ilerleyen satırlarımızda da görüleceği üzere, bir eyalet zaman zaman bir *ex-consul*, zaman zaman bir *ex-praetor* tarafından yönetiliyor ve bir *ex-praetor*'e zaman zaman *pro praetore* zaman zaman da *pro consule* deniliyordu. Augustus, bu uygulamanın ilk bölümünü değil ikinci bölümünü değiştirdi. Artık *ex-praetor*lere *pro praetore* (=propraetor) denilmeyecek yalnızca *pro-consule*

⁵⁶ Broughton 1959, 597 vd.

⁵⁷ Augustus'un eyaletlerle ilgili düzenlemesi ve tarihi için bk. Strabon, *Geographika* XVII.3.25. Cassius Dio, *Romaika* LIII. 12. 2 vd.

⁵⁸ Cassius Dio, *Romaika* LIII.12.2.

(=proconsul) denilecektir. Yani senato eyaletleri valilerinin hepsine, ex-praetor ya da ex-consul olmalarına bakılmaksızın, *proconsul* denilecekti.

Augustus'tan itibaren Roma eyaletleri, senato eyaletleri ve imparator eyaletleri şeklindeki bu genel ayırmadan başka, bir de *consul eyaletleri* ve *praetor eyaletleri* olmak üzere sınıflandırılmışlardı. Bu ayırım hem senato eyaletleri için hem de imparator eyaletleri için geçerli oldu. Consul eyaletlerine *ex-consuller*, praetor eyaletlerine *ex-praetorler* vali olarak atanıyordu. Ancak yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, onların hepsine rütbe ayırımı yapılmaksızın *proconsul* deniliyordu. İmparator eyaletlerinin valilerine ise, *procurator* ve *praefectuslar* tarafından yönetilen veya bir süre yönetilmiş olan Kappadokia, Kilikia (İ.S. 72'ye kadar), Iudea, Epeiros ve Mezopotamia gibi küçük eyaletler dışında, rütbesinin *ex-praetor* ya da *ex-consul* olmasına bakılmaksızın *legatus* (= legati Augusti pro praetore) denildi. Ancak legatusların görev süreleri, senato eyaletlerinin valileri olan proconsullerinki gibi bir yıl olarak belirlenmemiş, sınırsız tayin edilmiştir. Buna rağmen legatusların görev süreleri, genellikle 2-3 yıl oldu.

Cumhuriyet Dönemi Roma eyaletleri, *ex-consuller* ya da *ex praetorler* tarafından yönetildiler. M. Aquilius, muhtemelen Asia Eyaleti'nin ilk valisiydi. Eğer öyleyse, eyaletin ilk valisi bir consul idi. İ.Ö. 128 yılında consullük süresi sona eren Aquilius'un *imperium*'u uzatıldı ve *proconsul* olarak İ.Ö. 126 yılına kadar eyalette kaldı. Yani o, İ.Ö. 128-126 yılları arasında bir eski consul (=ex-consul) olarak eyalette bulundu. Ancak eyalet tüm tarihi boyunca önceden consullük yapmış ex-magistratlar tarafından yönetilmiş değildir. Örneğin İ.Ö. 120 yılı valisi *praetor* idi, yani *ex-praetor* değildi. Sulla reformlarından sonraki eyalet valilerinin tamamı, İ.Ö. 74 yılında *consul* seçilmiş olan ve *consul* olarak Anadolu'da bulunan Lucullus istisna⁵⁹, *ex-consul* ya da *ex-praetor* idiler. Ancak öyle görülüyor ki, İ.Ö. 60'lı yıllardan itibaren Cumhuriyet Dönemi boyunca Asia Eyaleti valileri, *praetorler* arasından seçilmiş, fakat *proconsul* olarak tayin edilmişlerdir. Bu arada aralarında *proconsul* değil *propaetor* olarak, yani *consul* yetkisiyle donatılmadan tayin edilmiş valiler de vardı⁶⁰. Ancak bu birkaç istisna dışında Asia Eyaleti valilerine, bu iki rütbeden (*consul* ya da *praetor*) hangisine sahip olurlarsa olsunlar, her zaman *proconsul* (=pro consule) denilecektir.

⁵⁹ İ.Ö. 74 yılında *consul* olarak, sonraki yıllarda- Mithridates'e karşı yaptığı savaş süresince- *ex-consul* olarak Anadolu'da bulunan Lucullus'un *provincia*'sı Asia Eyaleti'nin yanı sıra Bithynia, Pontos ve Kilikia'yı da kapsıyordu.

⁶⁰ İ.Ö. 64-62 yılları ile İ.Ö. 51-50 yıllarında görev yapan Asia Eyaleti valileri *pro praetore* idi. İ.Ö. 61-58 yılları arasında valilik yapmış olan Cicero'nun kardeşi Quintus, İ.Ö. 62 yılında *praetorlük* yapmış, ancak hiç *consullük* yapmamıştı. Fakat o, *pro consule* olarak eyalet valiliği yaptı. Bk. Thomasson 2001, 2.

İmparatorluk döneminde, yani Augustus ve sonrasında senatoya bırakılan eyaletlerin valileri olarak proconsul atama geleneği sürdürüldü. Ancak bu proconsuller, eski consuller (=ex-consul) arasından seçildiler. Başka bir ifadeyle Asia Eyaleti, imparatorluk döneminde senatonun *consul eyaleti* idi.

Bithynia Eyaleti'ni Roma adına teslim alma görevi Asia Eyaleti valisine verilmiş⁶¹, ancak hemen ardından eyaletin ilk valisi olarak İ.Ö. 74 yılı consullerinden birisi olan M. Aurelius Cotta atanmıştı. Onun *imperium*'u ertesi yıla uzatıldı⁶². Pompeius'un VI. Mithridates'in krallığını ortadan kaldıran düzenlemelerinden sonra Pontos'un batısını da içine alan ve Bithynia- Pontos Eyaleti olarak tanımlanan eyaletin sonraki valileri de *proconsul* olarak atandılar. Augustus'un yaptığı düzenlemeler sonrasında Bythynia-Pontos Eyaleti, eskiden olduğu gibi senato eyaleti olarak kaldı. Augustus döneminde bu eyaletin valileri, praetor rütbeli proconsullerdi. Yani Bithynia-Pontus Eyaleti, senatonun praetor eyaleti idi. Ancak imparator Traianus, bozulan ekonomisini düzeltmek gerekçesiyle İ.S. 110 yılında bu eyaleti senatodan alıp, imparator eyaleti yaptı. İmparator Antoninus Pius dönemine kadar imparator eyaleti olarak kalan Bithynia-Pontus Eyaleti, bu dönem boyunca imparatorun *legatusları* (= *legati Augusti Propraetore*) tarafından yönetildi. Bu *legatuslar*, praetorler arasından seçildiler ve proconsul rütbesiyle valilik görevine atandılar. Başka bir ifadeyle Bithynia-Pontus Eyaleti, imparator Traianus'tan Antoninus Pius'a kadar imparator'un *legatusları* tarafından yönetilen *praetor* eyaleti idi. Antoninus Pius'tan Marcus Antonius'a kadar yeniden praetorler arasından seçilip proconsul olarak tayin edilen valilerce yönetilen eyalet, yeniden senatonun *praetor* eyaleti olmuştu. Nihayetinde imparator Marcus Aurelius, bu eyaleti yeniden senatodan aldı ve kendi atadığı *legatusları* aracılığı ile yönetti ve bu tarihten itibaren Bithynia-Pontus Eyaleti, imparatorun *praetor eyaleti* olarak kaldı⁶³.

Kilikia Eyaleti'nin bilinen tüm valileri, eyaletin ilk valisi olarak anılan Sulla ile İ.Ö. 67-50 yılları arasında görev yapan praetor ya da ex-praetorler dışında, consul rütbeli proconsuller idi⁶⁴. Principatus dönemi başlarında çok küçük olan bu eyalet, imparator eyaleti yapıldı ve imparatorlar, bu küçük eyaleti Vespasianus zamanına kadar *procurator* (= *procurator Augusti*) ünvanlı valileri aracılığıyla yönettiler. Kilikia Eyaleti'ni yeniden organize ederek sınırlarını büyüten imparator Vespasianus'tan itibaren bu

⁶¹ Bk. Yukarıda dn. 13.

⁶² Thomasson 2001, 3.

⁶³ Kaya 2003, 84 vd.

⁶⁴ Sulla için bk. Yukarıda dn. 25. İ.Ö. 67-50 yılları Pontos kralı VI. Mithridates'e karşı savaşan Büyük Pompeius'un dönemi olduğu için bu dönem Kilikia valisinin ex-praetor olması olağandır.

eyaletle praetor rütbeli legatuslar (=legati Augusti pro praetore) tayin edildi. Başka bir ifadeyle Kilikia Eyaleti, İ.S. 72 yılından itibaren imparatorun praetor eyaletiydi⁶⁵.

Asia, Bithynia-Pontus ve Kilikia eyaletleri dışında, Anadolu'daki diğer Roma eyaletleri Principatus döneminde kuruldu. Bunlardan ilki Galatia Eyaleti'dir. Kral Amyntas'ın vasiyeti üzerine İ.Ö. 25 yılında Augustus tarafından imparator eyaleti olarak kurulmuş olan eyalet, imparatorun atadığı legatuslar (=legati Augusti pro praetore) tarafından yönetildiler. Legatuslar, Augustus dönemindeki bir kaç istisna ex-praetor rütbeliydiler⁶⁶. Bu nedenle Galatia Eyaleti, Nero döneminde geçici olarak birleştirilmiş olduğu tarihe kadar imparatorun praetor eyaletiydi. Galatia-Kappadokia Eyaleti ise ex-consul rütbeli valiler tarafından yönetildiler⁶⁷. Birleşik eyalet, imparator Traianus tarafından yeniden ayrı eyaletler yapıldıktan sonra, Galatia Eyaleti yönetim bakımından Nero Dönemi öncesi konumuna döndü. Yani imparatorun praetor eyaleti olarak kaldı. Ancak Kappadokia eyaletini, artık bir procurator değil, imparator tarafından eski consuller (=ex-consul) arasından atanan legatuslar (=legati Augusti pro praetore) yönetmeye başladı. Başka bir ifadeyle Kappadokia Eyaleti, İ.S. 113/4 yılından itibaren imparatorun consul eyaletiydi. İmparatorluk döneminde kurulan Lycia-Pamphylia Eyaleti ve Phrygia-Karia Eyaleti de imparatorun praetor rütbeli legatusları tarafından yönetildiler. Başka bir ifadeyle bu eyaletler de imparatorun praetor eyaleti yapılmışlardı⁶⁸.

Hem Senato eyaletlerinin valilerinin hem de imparator eyaletlerinin valilerinin yardımcıları vardı. Bu yardımcılardan birisi eyaletin mali işleri yürütmek, vergi denetimlerini yapmakla görevli olan *quaestor* idi. Roma halkının en eski magistratı (=yüksek kamu görevlisi) olan *quaestor* de tıpkı eyalet valiliğine atanan consul ve praetorler gibi halk tarafından seçiliyor, eyaletteki görevine ise senatoda çekilen kura ile atanıyordu. Başka bir ifadeyle vali, eyalet yönetiminde kendisine yardımcı olacak *quaestor*u seçme hakkına sahip değildi. Roma kentinde olduğu gibi *quaestor*un *imperium*'u valinin *imperium*'undan bağımsız, ancak valininkinin altındaydı. *Quaestor*lerin de görevleri valininkiyle birlikte sona eriyordu ve *quaestor*ler, eyalette kalmış oldukları sürece yaptıkları işlerin hesabını validen bağımsız olarak Roma hazinesine vermek zorundaydılar. İ.Ö. 59 yılında çıkarılan *Lex Iulia Repetundis* (=Iulius'un Müsadere Kanunu), bu tarihten sonra eyaletlerde görev yapan *quaestor*lerin hesaplarından birer kopyayı iki büyük

⁶⁵ Haensch 1997, 267 vd.

⁶⁶ Sherk 1980, 963 vd.

⁶⁷ Sherk 1980, 991 vd.

⁶⁸ Thomasson 2001, 6.

eyalet kentinde bırakması koşulunu getirdi⁶⁹. Quaestorlerin görev ve sorumlulukları imparatorluk döneminde de değişmedi.

Vergiler, atlı sınıfı mensubu olan Publicaniler tarafından toplandı. Asia Eyaleti bu amaçla 44 vergi bölgesine ayrılmıştı⁷⁰. Ancak imparator eyaletlerinde vergileri imparator tarafından atanan procuratorlar topluyorlardı. Bu nedenle onlara *procurator Augusti* deniliyordu. Onların görev süreleri de eyalet valisi legatuslarının görev süreleri gibi bir yıl ile sınırlı değildi ve görev alanı da öyle görüyor ki, bir eyaletin topraklarıyla sınırlanmayabiliyordu⁷¹.

Eyalet valisinin quaestorden başka üç yardımcısı daha vardı ve onlara legatus deniliyordu. Ekseriyeti kıdemli senator olan legatusların tayinini de senato yapıyordu. Senatonun legatusları tayin ederken valiye danışmış olduğuna ilişkin bir kayıt yoktur. Ancak valiler legatuslarını aile üyelerin arasından, dost ve arkadaş çevresinden seçebiliyorlardı⁷². Bu legatuslar, cumhuriyet döneminde daha çok askeri işlerde valiye yardımcı olarak atanıyordu. Fakat imparatorluk dönemi eyaletlerinin valilerinin yardımcısı olan legatuslar için aynı şeyi söylemek zordur. Zira Asia Eyaleti'ne genellikle *inermes* eyalet olarak itibar edildi⁷³. Bithynia Eyaleti'nde imparator eyaleti olduğunda bile daimi lejyon garnizonu yoktu⁷⁴. Galatia Eyaleti'nde ise Kappadokia ile birleşmeden önce, yalnızca geçici olarak, lejyonlar bulunduruldu⁷⁵ ve Anadolu'daki Roma eyaletlerinde bulunan yardımcı birliklerin (=auxilia) komutanlarının legatuslar olduğuna işaret edecek hiç bir kayıt şimdiye kadar bulunmadı. Bu nedenle biz imparatorluk dönemi eyalet valilerinin yardımcısı olan legatusların eyaletlerdeki en önemli işlerinin adli işler olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim İ.S. II. Yüzyıla tarihlenmiş olan bir yazıtta görülen *legatus dioeceseos Ephesiaca* unvanı, Asia Eyaleti valisinin bir legatusuna daimi olarak bir *conventus*'un adli işlerinin yönetimini emanet etmiş olabileceğinin kanıtı oluşturmaktadır⁷⁶.

⁶⁹ Cicero, *Familiares*. V.20.2. Richardson 1994, 518.

⁷⁰ Broughton 1959, 518.

⁷¹ İ.S. 98-102 yıllarında görev yapmış olan C. Cassius Solmallas, hem Galatja'da hem de Lykia-Pamphylia'da procurator olarak hizmet etti. Bk. Sherk 1952, 96.

⁷² Örneğin Kilikia valisi Tullius Cicero'nun legatuslarından birisi kardeşi (=Quintus Cicero), birisi de Tullius ailesinden bir akraba (= L. Tullius) idi. Bk. Thomasson 1991, 15, 18 vd.

⁷³ Iosephus, *Judaecum* II 368. Sherk 1955, 400 vd.

⁷⁴ Kaya 2003, 84 vd.

⁷⁵ Galatia Eyaleti'nin güneyinde muhtemelen Antiokheia (=Yalvaç) dolaylarına yerleştirilmiş olan bu lejyonlar, eyaletin bu kesiminde barışı tesis etmek amacıyla Homanad kabilelerine karşı savaşmak için bulunduruldu ve Homanad kabileleri dağıtıldıktan sonra eyaletten ayrıldılar. Bk. Kaya 2000, 108 vd.

⁷⁶ Thomasson 1881, 67 vd. Çapar 1995, 742 vd.

Bir eyalet valisinin askeri ve adli olmak üzere iki asli görevi vardır. Ancak eyaletin en üst mevkideki yöneticisi olan valinin bu iki görev dışındaki işlerle ilgilenmesini önleyecek yasal bir engel bulunmuyordu. Bu nedenle vali, sahip olduğu *imperium*'u çerçevesinde eyaletin her türlü sorunuyla ilgilenebilme yetkisine sahipti. Özellikle yolların yapımı ve tamiriyle ilgilendiklerine ilişkin bilgilerin yanı sıra kıtlık veya benzeri sıkıntı, zorluk ya da istismar karşısında valilerin eyalet kent ya da köylerinin sorunlarıyla ilgilendiklerine işaret eden bilgilere de sahibiz⁷⁷. Valiler, bu tür etkinlikleriyle halka yaptıkları iyiliğin karşılığında kendilerini onurlandıran şeref payeleri aldılar.

Asia Eyaleti'nde adli amaçlarla adına *conventus iuridici* veya *dioiceses* denilen mahkeme bölgelerinin kurulduğunu biliyoruz⁷⁸. Ancak diğer eyaletlerde teknik olarak *conventus iuridici*'ye rastlanmamıştır. Bu, diğer Roma eyaletlerinde valilerin adli işlerle ilgilenmedikleri anlamına gelmiyor. Eyaletlerin önemli kentleri veya metropolisleri, adli işlerin yürütüldüğü merkezler olarak kullanılmış olabilir⁷⁹. Özellikle Galatia-Kappadokia Eyaleti'nin çok sayıda metropolisi vardı ve eyalet valisinin birisi Satala (=Pürük)'da diğeri Melitine (=Malatya)'de olmak üzere iki lejyon karargâhına sahip olması dolayısıyla görevinin askeri yönü daha önemliydi⁸⁰. Bu nedenle valilerin yılın belli zamanlarında bu metropolisleri adli işler dolayısıyla dolaşmak yerine, çok zaman ayırmayı gerektiren adli işlerle ilgilenme işini yardımcıları olan legatuslara emanet etmiş olmaları gerekir. Ayrıca Galatia-Kappadokia Eyaleti valisinin yardımcısı olan legatuslar arasında praetor rütbeli (=ex praetor) olanların varlığının bilinmesi⁸¹, birleşik eyalet döneminde legatusların daha çok adli işlerle ilgilenmiş olabileceklerinin hatta legatuslardan birinin özel olarak adli işleri yürütmesi için görevlendirilmiş olabileceğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir. Ancak vali yardımcısı olarak atanan legatusların veya onlardan herhangi birisinin özellikle adli işlerle ilgilenmek üzere, yani *legati iuridici* olarak atanmış olduklarına ilişkin hiçbir kayıt yoktur.

⁷⁷ Asia Eyaleti'nin ilk valisi M. Aquilius'un yollar yaptığı bilinmektedir. Bk. *CIL* III 7177. *JGRR* IV.880. Ayrıca bk. Magie 1950, 1048. Yol yapan veya tamir eden kıtlık zamanında müdahale eden Galatia Eyaleti valileri için bk. Kaya 2000, 181 vd.

⁷⁸ Çapar 1995, 735 vd.

⁷⁹ Çapar 1995, 743.

⁸⁰ Sherk 1980, 996 vd.

⁸¹ Sherk 1980, 990 vd.

Kaynakça

Appianos, *Mithridates* Appianos, *Historia Romana*. Ed. H. White (Loeb) London 1955.

Appianos, *Bellum Civile* . Appianos, *The Civil Wars*. Transl. J. Carter (Penguin Classics). London 1996.

Broughton 1959 T.R.S. Broughton, "Roman Asia Minor". *An Economic Survey of Ancient Rome*. Vol. IV. Baltimore 1959 (Birinci ed. 1934).

Broughton 1952 T.R.S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*. I-III, Haveford 1952-1953.

Badian 1968 E. Badian, *Roman Imperialism in the Late Republic*. Oxford 1968.

Cassius Dio, *Romaika*. Cassius Dio, *Romaika*. Ed. E. Cary (Loeb), London 1954.

Cicero, *Familiares* Cicero, *Epistulae ad Familiares*. Ed. W.G. Williams (Loeb) London 1958.

Cicero, *Pro Flacco* Cicero, *Oratio Pro L. Flacco*. Şurada: M.Tulli Ciceronis Scripta Quae Manserunt Omnia. Volumen VI/2. Lipsiae 1933.

Cicero, *Atticum* Cicero, *Epistulae ad Atticum*. Ed. E.O. Winstedt (Loeb), London 1952.

CIL Corpus Inscriptionum Latinorum. (1902- Leipzig-Berlin).

Çapar 1995 Ö. Çapar, "Roma'nın Asia Eyaleti'nde Conventus (Dioicesis) Sistemi". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 37/1-2 (1995), 731-755.

Debevoise 1968 N. C. Debevoise, *A Political History of Parthia*. Chicago 1968.

Demircioğlu 1987 H. Demircioğlu, *Roma Tarihi. I/1. Menşelerden Akdeniz Havzasında Hakimiyet Kurulmasına Kadar*. Ankara 1987.

Diodoros, *Bibliothèque* Diodoros, *Bibliothèque Historique*. Ed. E. Page (Loeb) London 1947.

Hansen 1971 E. V. Hansen, *The Attalids of Pergamon*. Ithaca-London 1971 (Birinci ed. 1947).

Haensch 1997 R. Haensch, *Capita provinciarum, statthaltersitze und provinzialverwaltung in der römischen kaizerzeit*. Mainz 1997.

IGRR Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes. (1906-Paris).

Iosephus, *Iudaicum* Flavius Iosephus, *Bellum Iudaicum* . Ed. H. St. J Thackeray. (Loeb) London 1969.

Iustinus, *Epitome* Iustinus, *Iustini Historiarum Philippicarum et Totius Mundi Originum, et Terrae Situs, ex Trogo Pompeio*. Amstelodami 1659.

Kaya 1998 M. A. Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliđi ve Pompeius'un Siyasal Dzenlemeleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XIII (1998), 163-173.

Kaya 2000 M. A. Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*. İzmir 2000.

Kaya 2003 M. A. Kaya, "Anadolu'da Roma Garnizonları". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XVIII/2 (2003), 83-94.

Levick 1967, B. Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*. Oxford 1967.

Livius, *Ab urbe condita* T. Livius, *Ab Urbe condita* . Ed. E.T.Page . (Loeb) London 1961.

Livius, *Periochae* T. Livius, *Periochae*. Ed. A.C. Schlesinger (Loeb) London 1952.

Magie 1950 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor, to the End of Third Century after Christ*. Princeton 1950.

Magie 2001 D. Magie, *Attalos'un Vasiyeti* (çev. Ö. Çapar-N. Başgelen). İstanbul 2001.

Mitchell 1993 S. Mitchell, *Anatolia. Land, Man and Gods in Asia Minor* . Vol I. Oxford 1993.

Ormerod 1922 H.A. Ormerod, "The Campaigns of Servilius Isauricus Against the Pirates". *JRS* 12 (1922), 35-56.

Plinius, *Historia Naturalis* Plinius, *Historia Naturalis*. Ed. H. R. Racham (Loeb) London 1947.

Plutarkhos, *Sulla* Plutarkhos, *Yaşamlar : XXI. Lysandros-Sulla* (çev. A. Sargöllü-N. Gürsoy). Dünya Klasikleri- Cumhuriyet , 1999.

Ramsay 1897 W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*. Vol. I, Oxford 1897.

Richardson 1994 J. Richardson, "The Administration of the Empire". Şurada: *The Cambridge Ancient History* IX (2. edit) Cambridge 1994, 564-598.

Sherk 1955 R. K. Sherk, "The 'mermes Province' of Asia Minor". *American Journal of Philology* 76 (1955), 400-414.

Sherk 1980, R. K. Sherk, Roman Galatia: The Governors from 25 B.C. to A.D. 114". Şurada: *Ausstieg und Niedergang der Römischen welt* vol.II/7.2 (Berlin-New York 1980), 954-1052.

Scullard 2000 H. H. Scullard, *A History of the Roman World 753 to 146 BC*. New York-London 2000 (Birinci ed. 1935).

Sherwin-White 1976 A. N. Sherwin-White, "Rome, Pamphylia and Cilicia" *JRS* 66 (1976), 1-14.

Thomasson 1991, B. E. Thomasson, *Legatus. Beiträge zur römischen Verwaltungsgeschichte*. Stockholm 1991

Thomasson 2001 B. E. Thomasson, „The Eastern Roman Provinces till Diocletian A rapid Survey“. Şurada: *The Greek East in the Roman Context Proceedings of a Colloquium Organised by the Finnish Institute at Athens* (May 21 - 22, 1999), Helsinki 2001, 1-9.

Strabon, *Geographika* Strabon, *Geographika* Ed. H. L. Jones (Loeb) London 1949.

Velleius Paterculus, *Historia Romana* Velleius Paterculus, *Historia Romana*. Ed. F. W. Shipley (Loeb) London 1992.

Valerius Maximus. Valerius Maximus, *Factorum et dictorum memorabilium libri novem*. Ed. C. Kempf, Libsiae 1888.